

Cafer Talha Şeker, Kenya'nın Müstemleke Tarihi, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2016 (1. Baskı, 221 sayfa)

Rojbin ARTIŞ¹

Yazar 1984 İstanbul doğumlu olup lisans ve yüksek lisans derecelerini Fatih Üniversitesi Tarih Bölümü'nde bitirmiştir. Yazar, *Kenya'nın Müstemleke Tarihi* adlı kitabını bir mukaddime niteliğinde kaleme almıştır. Kaknüs Yayınları tarafından basılan yazarın kitabı 221 sayfadan oluşmaktadır. Kenya'nın tarihini, sömürgecilik ve kolonyalizm dönemlerini anlatan kitap araştırma ve inceleme niteliğindedir. Ayrıca yazar kitabını harita, tablo ve çeşitli resimlerle zengin bir hâle getirmiştir. Bu özellikler kitabın daha nesnel olmasını sağlarken okuyucuda görsel, tarihî ve coğrafi hafızayı canlı tutmaktadır.

Kitabın ilk sayfaları, yazarın hayatından bir kesit, yayın bilgileri, harita-tablo-resimlerin olduğu bir paragraf, kısaltmalar, içindekiler ve bir teşekkür kısmından oluşmaktadır. Eserin giriş kısmının kapıları Prof. Dr. Mohamad Bakari'nin bir önsözüyle açılmaktadır. Profesör Bakari, 26 Mayıs 2016'da İstanbul'da kaleme aldığı önsözünü şöyle bitiriyor: "*C. Talha Şeker'in kitabı mukaddime mahiyetinde olsa da tafsilatlı, tarafsız, ilmi ve iyi yazılmış akıcı bir eserdir.*" Eser daha sonra Kenya'nın Afrika haritasındaki konumunu görsel olarak sunan bir harita ve Şeker'in Mukaddime başlığıyla devam etmektedir. Bu başlıkla yazar, okuyucuya ev sahipliği yapıp kitabını tanıtmaktadır. Kenya'nın sömürge yıllarıyla cümlelerine başlayıp kitabı yazmasına kaynaklık eden Kenyalı aydınların yazılarını ve *National Archives*'in yayınlanmış ve yayınlanmamış arşiv kayıtlarını incelemesiyle ortaya çıktığını dile getirmektedir. Afrika'nın geçmişinde faal olan Avrupalı ülkelerin yapıp ettiklerini anlatan yazarın şu paragrafi ön plana çıkmaktadır:

*"Misyonerler Afrika'ya iki şey getirdiler: Medeniyet ve ihtilaf. Birincisi vahşi olan yerli halkın eski âdetlerini terk etmesine yol açtı. İnsan yiyen, ikizleri öldüren, beyaz renklileri şeytan veya tanrı zanneden, hastaları yakan ve daha pek çok vahşi âdetleri tatbik eden bazı yerli kabileler, misyonerlerin uzun vadeli ve sabırlı faaliyetleri sayesinde bu vahşi hayatı terk edip daha medeni bir seviyeye ulaştılar. Bunu çoğu Afrikalı da kabul etmektedir. Ancak Afrika'da Hristiyanlaştırılan yerliler zamanla teşkilatlanarak Afrika'nın Müslüman halkları ile hasım oldular. Batılı ülkeler tarafından Hristiyan oldukları için veya Batılı şirketlere ucuz insan kaynağı oluşturacakları için desteklendiler. Kuvvetlendiler ve Müslümanlar ile zıtlaşmış onlara saldırmaya başladılar. Bu düşmanlık bitmek bilmeyen ihtilafları beraberinde getirdi. Dolayısıyla Batılı misyonerlerin Afrika'nın Müslüman olmayan yerli halkına faydası olduğu gibi zararı da olmuştur."*²

Yazar son olarak Kenya'da petrol gibi yer altı kaynaklarının olduğunu, Çin'in Sudan'daki enerji kaynaklarına yoğunlaştığını, ABD'nin buraya ilgisinin arttığını ve Kenya'nın ileride daha fazla oyuncuya ev sahipliği yapacağını dile getirip cümlelerini bitiriyor.

İki kısımdan hâlinde yazılan eserin birinci kısmı *Kenya Tarihinde Kabileler, Araplar ve Sevahili Milletini* anlatmaktadır. Yazar, kitabın birinci kısmındaki *Kabileler ve Zenci İnsanlar* adlı ilk alt başlıkta Afrika'nın sosyal yapısını, Kenya'da bulunan kabilelerin statüsünü, faaliyetlerini, kolonyalizmin alt yapısını oluşturan unsurları ve dönemin ön plana çıkan topluluklarını ele almıştır. İkinci alt başlık olan *Afrikalılar Niçin Zencidir?* kısmında ise Afrikalıların niçin zenci olduklarını yani beyaz ve siyah insanların neden farklı renkte oldukları sorusuna açıklık getirmeye çalışmıştır. Bu soruya ışık tutmaya çalışırken İbn Haldun'un ve Hz. Muhammed'in görüşleriyle modern antropolojide ortaya atılan

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih Bölümü, rojbinartis4721@gmail.com. ORCID: orcid.org/0000-0003-3649-6936.

Geliş/Received: 01.10.2019, **Kabul/Accepted:** 07.10.2019

² Şeker, C. T. (2016). *Kenya'nın Müstemleke Tarihi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

yaklaşımları anlatmıştır. Yazar, herkesin aklını kurcalayan “Niçin beyaz insan siyah insanın ülkesini işgal etmiştir ama siyah insan beyaz insanın ülkesine hâkim olamamıştır?”³ sorusuna ABD’li araştırmacı Jared Diamond’un araştırmaları üzerinden yanıt bulmaya çalışmıştır. Yazar bu başlık altında ünlü tarihçiler ve araştırmalar dâhilinde yazısını desteklerken son paragrafta kişisel görüşlerini yansıtmaktan kendini alıkoyamamıştır. Bu da konuyu ele alırken nesnel ve tarafsız olmasını engelleyebilir niteliktedir. Yazar, Sevahili Milleti ve Kenya, Kenya Dağı adlı üçüncü alt başlığında “sevahil” kelimesinin kökenini, “Kenya” isminin Afrika’daki konumuna, buradaki kabilelere ve Kenya dağının Afrika’daki millet için önemini anlatmıştır. Eserde *Lizbon-Mombasa-Açe Hattında Osmanlı-Portekiz Mücadelesi: 1498-1698* adlı birinci kısmın son başlığı önemli bir bölümdür. Şeker, o dönemde meydana gelmiş olayları geçmiş olaylarla mukayese ederek ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Başlığın sonunda kullandığı harita ile söylediklerinin görsel açıdan daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Eserin ikinci kısmı, birinci kısma nazaran oldukça uzun ele alınmıştır. Bu da kitapta bölümler arasında bir tutarsızlık meydana getirmiştir. Bu kısımda konuya dair birçok mesele kaleme alınmıştır. Kenya’da Kolonyalizmin Tarihini (1862-1962) anlatan bu bölümün genel başlıkları şöyle sıralanmış:

- A) Kenya’nın Batılılaşması ve Hristiyanlaşmasına Dair Teorik Nazariyeler,
- B) İlk Misyonerler, Kolonyalist Yayılma ve İngiliz-Alman Rekabeti: 1862-1895,
- C) İşgal, Kolonyalist İdare ve Siyonist Teşebbüsler: 1895-1914,
- D) İki Dünya Harbi Arasında Kenya Müstemlekesi,
- E) Kenya’nın Bağımsızlığına Doğru Siyasi Hareketler: 1945-1963.

Yazar ikinci bölümün *Kenya’nın Batılılaşması ve Hristiyanlaşmasına Dair Teorik Nazariyeler* başlığı altında kitabı yazmasındaki amaca dikkat etmiş ve amacının bir ülke seçip var olan teoriyi pratiğe dönüştürmek olmadığını ve misyolojik bir çalışma yapmadığını açıklamıştır. Afrika ve özellikle Kenya’nın 19. yüzyıldan sonra kolonyal hükümetlerin etkisi altında kalması, buradaki halkların yaşadığı toplumsal, sosyo-politik değişimlerin bir sonucudur. Bu da oradaki halk için ikilik oluşturmuştur. Yazar buradaki halkı “Batılılaşma” ve “Modernizasyon” teorileri üzerinden ele alırken ayrıca Kenyalı aydınların teorilerini de dile getirmiş ve Jomo Kenyatta’nın şu ünlü sözünü nakletmiştir:

“Beyaz adam ülkemize geldiğinde bizim elimizde topraklarımız, onların elinde İncil vardı. Bize İncil’i tutup gözlerimizi kapamamızı ve dua etmemizi söylediler. Gözlerimizi açtığımızda bizim elimizde İncil onların elinde bizim topraklarımız vardı.”

Eserin bu başlık altında diğer sayfalarında dış politika teorileri olarak Batılı devletlerin kendi çıkarlarına göre politikalarını şekillendirdiği anlatılıyor. Yani aslında insanın kimliği çıkarının bir sebebidir ve devletlerin politikaları genel olarak aynı iken söylemleri bağlamında değişiklik gösterir. Örneğin ilk dönemlerde “Medenileştirme” ve “Hristiyanlaştırma” ile başlayan söylemler zaman içerisinde “Batılılaştırma” ve “Modernleştirme” ile devam edip “Demokratikleştirme” ifadesiyle son bulmuştur. Çıkarlar hep aynı iken yürütülen politikalar değişkenlik göstermiştir. Ayrıca Avrupa ve Amerikalı misyonerler, teorilerini “yerleştirme” ve “yerlilik” politikaları üzerinden yürütüp Hristiyanlığı yaymaya çalışmışlardır. Yazar bu faaliyetlerin Asya, Afrika ve Amerika’da da icra edildiğini, kolonyal faaliyetlerin asıl amacının *böl-yönet* politikası olduğunu ifade etmiştir.

Eserin *İlk Misyonerler, Kolonyalist Yayılma ve İngiliz-Alman Rekabeti: 1862-1895* adlı ikinci başlığın altında, medeniyetlerin başka coğrafi bölgelere yayılmasında ve etkili olmasındaki iki yolu tarihten örnekler vererek anlatmıştır. Bu da okuyucunun zihninde somut bir şekil oluşmasını sağlamıştır. Kenya’nın İngiliz müstemlekesine girmesi de anlatılan iki yolla gerçekleşmiştir: Askeri Müdahale ve Manchester School Politikası. Fakat bu iki yoldan önce İngiliz misyoner vakıflarının faaliyetleri ve İngiliz ticaret odaları ve bankalarının buradaki faaliyetleri Kenya’nın modernleşmesini ve ülkede daha kalıcı olmasını sağlamıştır. İngilizler buraya yerleşmeyi işgal ederek değil ülkenin içinde yaşanan sorunları

fırsat bilerek yapmıştır. Burada hâkimiyet kuramayan İngilizlerden sonra bölgeye gelen misyonerler dini köle tüccarları ile kabile insanların arasındaki sorunları kullanarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Yazar bu başlık altında Anglo-Saksonların Şarkî Afrika'ya gelişleri, misyonerlerin ve girişimcilerin yani İngilizler ve Fransızların ticaret açısından iyi olan Zengibar adasını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarını ele almıştır. Zengibar Sultanı ile yapılan anlaşmalar, daha sonra Alman ve İngiliz kâşiflerin bölgeyi araştırmaları, bilinen anlamıyla kölelik kaldırılrsa da onun yerinin “modern kölelik”le doldurulması, 1885 Berlin Konferansı'nda ülkelerin Afrika'yı bölüştürmeleri, kolonyalizmin meşrulaştırılması, kapitalizmin Afrika'ya gelmesi ve yaygınlaştırılması bu başlık altında anlatılmıştır.

Şeker, İşgal, Kolonyalist İdare ve Siyonist Teşebbüsler: 1895-1914 adlı üçüncü başlığında bölgede farklı amaçlara, farklı çıkarlara hizmet eden misyonerleri, zaman içinde Doğu Afrika'da yayılma gösteren İngilizlerin 1895 yılında ŞAM adı altında Kenya'nın resmi olarak istimlak edilmesini anlatmış ve Mombasa-Nairobi-Uganda Demir Yolu Hattı'nı gösteren bir harita ile yazısını sürdürmüştür. Demir yolu hattı ile birlikte bölgede hareketlilik yaratmasıyla beraber sömürge hükümetinin burada belediye hizmetleri artmış, Nairobi'de yollar, hastaneler, suyuolları ve alt yapı hizmetleri çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Sonraki sayfalarda önemli sömürge merkezlerinden olan Kongo ve Faşoda'da Avrupalı kolonyal ülkelerin rekabetleri ve burayı ele geçirme planları anlatılmıştır. Afrika'nın bu denli ilgi çekici olması Siyonist Yahudilerin de gözünden kaçmamıştır. Yahudiler, Büyük Britanya'nın desteğini alarak “Yahudi Devleti” kurmak istiyorlardı. Ünlü Siyonist gazeteciler Theodor Herzl ve Leopold Jacob Greenberg Basel'de toplanacak olan ‘Siyonist Kongre’den önce Uganda'da kurmak istedikleri devlet için toprak sözü almak istiyorlardı. Herzl bunun için İngiliz Krallığı'na bir mektup yazarak bu isteklerini dile getirmiştir. Fakat olumlu yanıt alamamıştır. Bu süreci anlatan yazar, İngiliz temsilcisi Charles Eliot'un yazdığı rapora dikkat çekmiştir. Çünkü raporda Osmanlı Devleti'nin millet sistemi takdir edilmiş ve Yahudiler nezdinde uygulanabileceği dile getirilmiştir. Yazar bu başlıklı kısmın son sayfalarında, Kenya'nın ithalat ve ihracat gelirleri ele almış. Verileri bir tablo şeklinde değil de düz yazı şeklinde sunması anlam karmaşasına ve okuma zorluğuna sebebiyet vermiştir.

İki Dünya Harbi Arasında Kenya Müstemlekesi adlı dördüncü başlıkta yazar, 1920 yılında ŞAM isminin Kenya Colony ismiyle değişimine değinmiştir. Kenya koloni bölgesinde Batılı şirketlerin ticaretinin fazlaşması ve misyonerlik faaliyetleri sonucunda bölgede yerli işçi sınıfı oluştu. Özgür ama modern köle olduğunu anlayan yerli halk arasında isyanlar ve 2. Dünya Savaşı sonrasında da ekonomik krizler baş gösterdi. Burada yaşanan para odaklı krizler, kolonyal şirketleri ve İngiliz kolonyal bankaları arasında çıkar çatışmalarına yol açtı. Yazar bu konuya açıklık getirdikten sonra Kenya Müstemlekesi'nde faaliyet gösteren bankaları, bölgede yapılan yatırımları anlatıp demir yolları için kullanılan yakıt rakamlarını bir tablo eşliğinde göstererek satırlarını sürdürmüştür. Büyük Harp'ten sonra bütün dünyayı etkileyen ekonomik kriz İngiltere'yi ve onun sömürgelerini de vurmuştur. Başta Nijerya olmak üzere diğer kolonilerde krizin etkisi görülmüştür. İngiltere bu durumun üstesinden gelmeye çalıştıkça isyanlar baş göstermiş ve halk buradan uzaklaşmaya çalışmıştır. Yazar, İngiltere halkının bu güvensiz ortamdan uzaklaşıp yurt dışına çıkmalarını, ucuz işçilik yapıp önemli paralar kazanabilecekleri Afrika ve Kenya gibi yerlerin dikkatlerini çektiğini dile getirmiştir. Böylece Kenya'da İngiliz nüfusu ve getirdikleri Asyalı, Avrupalı insan sayısı artarken Arapların sayısında önemli bir değişiklik olmamıştır. Yazar, Kenya'daki nüfusun yüzdesini, yabancı ve yerli nüfus oranlarını, iş alanındaki dağılımın verilerini tablolar şeklinde eserinde sunmuştur. Kenya'nın zamanla artan nüfusu bize gösteriyor ki yabancılar buraya yerleştikçe yerli halk dışarı çıkmaya başlamış ve aslında kendi vatanlarında yabancılaştırmışlardır. Büyük Harp'ten sonra İngilizler, yayılmacılığını misyonerler ve şirketler üzerinden devam ettiriyordu. Özellikle açılan misyoner okulları ve burada verilen eğitimle İngiliz yayılmacılığı artmaktaydı. Yazar, buradaki Müslüman halkın bu okullara gitmediğini ve zamanla Kenya'da Hristiyanların sayısının Müslümanlara nazaran arttığını, Barak Obama'nın ailesinin Kenya ile ilişkisini, yerli halkın sömürdüklerini anlamalarını ve halkın çıkardığı isyanları dile getirmiştir.

Yazar, eserin ikinci kısmının son başlığında *Kenya'nın Bağımsızlığına Doğru Siyasi Hareketler: 1945-1963* konusunu ele almıştır. Şeker, bu başlıkta Afrika milliyetçiliğinin artmasında ABD ve Sovyet Rusya'nın etkilerini, Mau Mau İsyanı'nı, KANU Dönemini, Afrikalılaştırma Politikasını ayrıntılı bir şekilde kaleme almıştır. Kitabın kapıları Türkiye-Kenya Münasebetleri yazısıyla kapanıyor. Oldukça önemli olan ve kronolojik açıdan titizlikle ele alınan yazı geçmişten günümüze akan bir tarih şeridi olarak anlatılıyor. Yazı genel hatlarıyla şöyle ele alınmış: Osmanlı Devleti'nden itibaren Afrika kıtası ile olan ilişkiler yakın tarihe kadar devamlılığını sürdürmüştür. 2. Dünya Savaşı'nda Kenya'da Türk pilotlarının kaybolmasıyla 1950'lerde Kenya Türk basınında yer almaya başladı. 1967'de Nairobi'de açılan büyükelçilik ve 1996'da Kenya Cumhurbaşkanı Daniel Arap Moi'nin Türkiye'yi ziyaret etmesi ilişkileri bir adım öteye taşımış, 2005'te "Afrika Yılı" ilan edilmiştir. Özellikle 2014 yılından itibaren yeni adımlar atılmıştır. Dönemin cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Kenya cumhurbaşkanı Uhuru Kenyatta'yı misafir edip iki ülke halkının tarihi ilişkisine dikkat çekmiştir. Kenya cumhurbaşkanı ayrıca dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmüştür. İlerleyen süreçte ticaret ve güvenlik alanlarında adım atılmıştır. Özellikle Kenya polisinin Türk polisi tarafından eğitilmesi, Somali'nin güvenliği açısından yapılan iş birliği sonucu mutabakat imzalanması dikkat çekicidir. Yazar ayrıca Başkan Barak Hussein Obama'nın baba ocağı Kenya'yı ziyaretine de değinmiştir. Yazar, son olarak da Aralık 2015'te T.C Başbakanlığının desteği ve ORDAF'ın (*Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği*) katkılarıyla düzenlenen ilk "Türk-Afrika Düşünce Kuruluşları Zirvesi" ne değinip eserini sonlandırmıştır. Yazar kitabının son sayfalarında yer alan *Ekler* kısmında, Kenya Müstemlekesi'nin fotoğraflarını, konuyla alakalı vesikaları, kullandığı kaynakları ve indeksi yazarak kitabını bitirmiştir.

Sonuç olarak yazar, Kenya tarihinin serencamını bize göstererek bir saha çalışması yapmıştır. Yazarın tarihe atıflar yaparak olayları kaynaklar, vesikalar ve olaylarda baş aktör olarak yer alan şahsiyetler eşliğinde ele alması bilgilerin güvenilirliği konusunda önemlidir. Bir araştırma-inceleme niteliğinde kaleme alınan eser, konusu itibarıyla ilgi çekici olup kendi sahasında kaynaklarının yetersizliği bakımından önemli bir boşluğu doldurabilecek bir başvuru kaynak olmaya adaydır. Eserin konusu hem güncel olduğu için hem de stratejik öneme sahip konuları irdelediği için önemlidir.

Eserin kronolojik sıralamayla ele alınması, dönemin olaylarının ve bu bölgede etkin olan ülkelerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Eserin bazı kısımları kafa karışıklığına yol açsa da genel itibarıyla anlaşılır ve akıcı bir dille yazılmıştır. Yazarın eseri, konuyla ilgili çalışmak ve tarihe ışık tutmak isteyenlere tavsiye niteliğinde olup tarihin arka planını görmek açısından önemli bir kaynak niteliğindedir.

KAYNAKÇA

Şeker, C. T. (2016). *Kenya'nın Müstemleke Tarihi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.